

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΣΤ΄ ΚΑΙ ΤΟ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΟΝ ΖΗΤΗΜΑ *)

Διὰ τοῦ τοιοῦτου Σχεδίου εἶναι πρόδηλον ὅτι ἡ Κυβερνητικὴ Ἐπιτροπὴ ἐπεχείρει νὰ συμβιβάσῃ τὰ ἀσυμβίβαστα. Ὑπὸ τὰ κελεύσματα τῆς Πύλης ἐργασθέντες καὶ εἰς τοὺς σκοποὺς αὐτῆς ἀποβλέποντες νὰ ἐξοικονομήσωσιν ὀπωσδήποτε τὴν ὑπόθεσιν, παρουσίασαν τὸ Σχέδιον τοῦτο, τοῦ ὁποίου μόνον προσὸν ἦτο ὅτι κατώρθωσαν, οὕτως ἢ ἄλλως, νὰ συμφωνήσωσι τρεῖς βούλγαροι καὶ τρεῖς Ἕλληνες, μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς. Παρ' ὄλην τὴν προσπάθειαν, ἣτις φαίνεται εἰς τὰ πρῶτα ἄρθρα τοῦ Σχεδίου, νὰ ἀπαλλάξῃ τὴν ὑπόθεσιν ἀπὸ τοῦ φυλετιστικοῦ αὐτῆς χαρακτῆρος, ὁ φυλετισμὸς ἐπανερχεται ἐν τῇ εἰδεχθεστάτῃ αὐτοῦ μορφῇ εἰς τὸ δέκατον ἄρθρον, τὸ ὁποῖον ποιεῖ ἄνω κάτω τὴν πατριαρχικὴν περιφέρειαν καὶ τὴν ἀφυλέτιστον χριστιανικὴν ἰδέαν. Τὸ ἰδιωτικὸν Σχέδιον τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου ἐπωφελήθησαν μόνον ἵνα λάβωσι χροῖσμα διὰ τὴν πρᾶξιν αὐτῶν, ἀλλὰ τὰ δύο σχέδια ἀπέχουσι μακρὸν ὅσον κατὰ τε τὸ πνεῦμα καὶ τὸν χαρακτῆρα. Εἰς ἐπίμετρον διίσταται εἰς αὐτὰς τὰς ὀργανωτικὰς βάσεις, καθ' ὅσον τὸ μὲν Πατριαρχικὸν Σχέδιον, ὡς μέτρον συγκαταβάσεως, παρεχόμενον εἰς τὰς ἐν Βουλγαρίᾳ ἐπαρχίας σχετικὴν ἐσωτερικὴν αὐτοδιοίκησιν, τὸ δὲ Κυβερνητικὸν ἀνύψου εἰς θέσιν παράλληλον, καὶ παρὰ τὴν ἔγκρισιν τοῦ Πατριαρχείου, μᾶλλον δὲ καὶ μετὰ προκλητικὸν τρόπον, εἰς Ἀυτοκέφαλον Ἐκκλησίαν τὸ βουλγαρικὸν θέμα.

Ὁ Πατριάρχης ἀπέφυγε καὶ τὴν δευτέραν φορὰν νὰ κρατήσῃ τὸ Σχέδιον. Πῶς ὅμως παρεσύρθη ἔπειτα εἰς τὰς ἀπόψεις τῶν δύο ἐκείνων Ἑλλήνων, τῶν κομιστῶν τοῦ Σχεδίου, εἶναι ἀπορίας ἄξιον. Ἄνηρ τοσοῦτον ἐχόμενος τοῦ πατριαρχικοῦ γοήτρου, τοσοῦτον ἐνθουσιῶν ὑπὲρ τῶν παραδόσεων τῆς Ἐκκλησίας, ἥδη δὲ καὶ πρότερον ἀποδοκιμάσας καὶ τὴν σύστασιν τῆς Κυβερνητικῆς Ἐπιτροπῆς καὶ τὸ ἔργον αὐτῆς, ἀποκλίνας εἰς τὴν σύγκλησιν τῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ὡς μόνης ἀρμοδίας, καὶ ὁμολογήσας οὕτως ὅτι τὸ ζήτημα εἰς ἣν κατάστασιν εἶχε καταντήσῃ διέφευγε μόνην τὴν πατριαρχικὴν αὐθεντίαν, παραπέμπεται νὰ δεχθῇ τὸ προκρουστικὸν τῆς Ἐπιτροπῆς ἐκείνης Σχέδιον καὶ νὰ καταστήσῃ αὐτὸ ἀντικείμενον ἐπισήμου διασκέψεως τῆς

*) Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου Τόμου σ. 349.

Ἐκκλησίας, καὶ τοῦτο, ἐνῶ παρουσιάσθη εἰς αὐτὸν ὡς ἰδιωτικὴ τις ἐπιθυμία. Τὸ περίεργον εἶναι ὅτι συνεβίβασεν ἐν ἑαυτῷ ὁ Πατριάρχης τὴν ἰδιωτικότητα τοῦ Σχεδίου πρὸς τὴν ὑπόδειξιν τῶν κομιστῶν αὐτοῦ ὅπως μελετήσας αὐτὸ μετὰ προσοχῆς δηλώσῃ εἰς ποῖον ; εἰς τὸν μέγαν Βεζύρην, κατὰ τί προσκρούει. Ὁ Πατριάρχης δικαιολογῶν ἑαυτὸν διὰ τὸ διάβημα αὐτοῦ τοῦτο ἔγραφε πρὸς τὰς Αὐτοκεφάλους Ἐκκλησίας ὅτι ἐδέχθη νὰ εἰσαγάγῃ τὸ Σχέδιον τῆς Ἐπιτροπῆς εἰς τὴν διάσκεψιν τῆς ἱερᾶς Συνόδου, ἐπειδὴ ἐξηκολούθει νὰ πιστεύῃ, συμφώνως πρὸς τὰ μετὰ τοῦ μεγάλου Βεζύρου διαμειφθέντα, ὅτι θὰ ἐτίθετο ὡς βάσις λύσεως τὸ ἰδιωτικόν του Σχέδιον, ὅτε καὶ θὰ ἦτο, ὡς ἔλεγε, περιττὴ ἡ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος. Ἀλλὰ τὸ ἀληθές εἶναι ὅτι ὁ Πατριάρχης ἔπescen εἰς ἀντιφατικὴν πρὸς ἑαυτὸν τακτικὴν. Ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος, ὅπως αἰφνιδίως, παρὰ τὴν μέχρι τοῦδε ἀκολουθεῖσαν τακτικὴν τοῦ Πατριαρχείου, ἀπέφυγεν ἤδη νὰ ζητήσῃ καὶ τὴν συνεργασίαν τοῦ λαϊκοῦ στοιχείου ἐν τῇ λύσει τῆς βουλγαρικῆς ὑποθέσεως, τοῦτο δὲ ἐξήγειρε κατ' αὐτοῦ ἀντιδράσεις. Κατάπληξιν ἐνεποίησε τὸ γεγονός ὅτι ὁ Πατριάρχης ἐν συνεδρίᾳ τῶν Δύο Σωμάτων κατὰ τὰ τέλη Μαΐου 1869 ἀνεκοίνωσεν εἰς τὸ Μ. Ἐθν. Συμβούλιον ὅτι «προτίθεται διὰ λόγους ἀποχωρῶντας νὰ λύσῃ τὸ βουλγαρικὸν ζήτημα. Ποιοὶ ἦσαν οἱ ἀποχωρῶντες οὗτοι λόγοι δὲν ἐδήλωσεν ὁ Πατριάρχης· ἴσως ὁ πρῶτος καὶ κύριος νὰ ἦτο ἡ πρόληψις ἐκκλησιαστικοῦ σχίσματος. Ἀλλ' ὅπως δὴποτε παραμένει ἀσυνεπὴς ἡ πολιτεία τοῦ Πατριάρχου καὶ ἀπέναντι τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ ἀπέναντι τῆς ἐθνικῆς Ἀντιπροσωπείας. Θὰ ἦτο παρήγορον, ἂν ὁ Πατριάρχης, ἔσται καὶ ἄργά, ἠσπάζετο τὴν ὀρθὴν ἀρχὴν ὅτι ἡ διοίκησις τῆς Ἐκκλησίας, ἐν τῷ προσώπῳ τῆς ἱερᾶς Συνόδου, ἦτο ἡ ἀρμοδία νὰ διαχειρισθῇ τὸ ἐκκλησιαστικὸν ζήτημα Ἀρχή· καὶ νὰ καταδείξῃ ὅτι οὐχὶ ὀρθῶς μέχρι τοῦδε τὸ λαϊκὸν στοιχεῖον συμμετέσχεν ἐν τῇ ἐξελίξει τοῦ ζητήματος· ἀλλὰ πῶς ἐδέχετο νὰ συζητήσῃ Σχέδιον ἀπὸ λαϊκοὺς μόνον προερχόμενον, καὶ τοῦτο ἄνευ ἐξουσιοδοτήσεως νομίμου περιβεβλημένους ; Καὶ πῶς δὲν ἀπέκρουε μέχρις ἐσχάτων τὴν πολιτικὴν ἐπέμβασιν καὶ νὰ περιορισθῇ εἰς τὸ Ἐκκλησιαστικὸν κῦρος δίδων καὶ οὐχὶ δεχόμενος τὴν προσήκουσαν κατεύθυνσιν εἰς τὴν λύσιν τῆς ἔριδος ; Ἀποτέλεσμα τῆς νέας πατριαρχικῆς ἀντιλήψεως περὶ μονομεροῦς ἐνεργείας ὑπῆρξεν ἡ κατὰ τοῦ Πατριάρχου δυσασέσκεια ἐγκρίτων μελῶν τοῦ Ἐθνικοῦ Συμβουλίου καὶ τῶν ἐλλήνων προκρίτων καὶ μερίδος τοῦ Τύπου. Ὁ ἐνθερμος τῶν πατρῶων ζηλωτὴς Δημήτριος Ἀριστάρχης, παραιτούμενος τοῦ Συμβουλίου,

ἔψεξε δριμύτατα τὸν Πατριάρχην διὰ τὴν μεταστροφὴν αὐτοῦ, ἠρνεῖτο δὲ τὸ δικαίωμα εἰς τὴν ἱερὰν Σύνοδον νὰ λύσῃ μονομερῶς τὸ βουλγαρικὸν ζήτημα¹. Ὅπωςδήποτε ἡ Σύνοδος, ἐξετάσασα εἰς δύο εἰδικὰς συνεδριάσεις αὐτῆς τὸ Σχέδιον τῆς Ἐπιτροπῆς, ἐπέφερεν ἐπὶ τῶν κυριωτάτων σημείων διορθώσεις καὶ παρατηρήσεις, ἐν γένει δὲ ἐχαρακτήρισεν αὐτὸ ὡς ἀντικείμενον πρὸς τοὺς ἱεροὺς κανόνας. Αἱ ἐπενεχθεῖσαι τροποποιήσεις εἶναι αἱ ἀκόλουθοι: Ἐναλυομένου εἰς δύο τοῦ τρίτου ἄρθρου ὠρίζετο ὅτι 1) ὁ Κανονισμὸς θὰ συνετάσσοτο ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἱερῶν κανόνων καὶ τῶν ἱερῶν παραδόσεων τῆς Ἀνατολικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ θὰ ὑπεβάλλετο εἶτα εἰς τὴν Κυβερνησιν πρὸς ἔγκρισιν· καὶ 2) ὅτι αἱ ἐκλογαὶ τοῦ τε Ἐξάρχου καὶ τῶν Μητροπολιτῶν θὰ ἐτελοῦντο ἐλευθέρως, κατὰ τὰς διατυπώσεις τῶν ἱερῶν κανόνων, ὑπὸ τῆς Συνόδου τῆς Ἐξαρχίας, φυλαττομένου ὅμως τοῦ κανονικοῦ κύρους τῷ οἰκουμενικῷ Πατριάρχῃ, ὅστις ἅμα εἰδοποιηθεὶς ἐπισήμως διὰ μὲν τὸν Ἐξαρχον ὑπὸ τῆς Συνόδου, διὰ δὲ τοὺς μητροπολίτας ὑπὸ τοῦ Ἐξάρχου θέλει ἀποστέλλει τὴν ἐπικύρωσιν τῆς ἐκλογῆς καὶ δὴ καὶ τὴν ἐκδοσιν τῆς χειροτονίας, εἰάν ὁ ἐκλεγείς ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος. Τὸ δ' ἄρθρον τοῦ Σχεδίου διορθοῦτο ὡς ἑξῆς: ὁ διορισμὸς τοῦ Ἐξάρχου ἐπικυροῦται δι' ὑψηλοῦ Ἀυτοκρατορικοῦ βερατίου, ὅπερ ἐκδιδόμενον συνεπεία ἐκθέσεως τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου θὰ ἐπέμπετο εὐθὺς πρὸς τὸν Ἐξαρχον· αὐτὸς δὲ ὁ Ἐξαρχος καὶ οἱ λοιποὶ μητροπολίται θὰ ἐμνημόνευον κανονικῶς ἐν ταῖς ἱεραῖς τελεταῖς τοῦ ὀνόματος τοῦ οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου. Εἰς τὸ θ' ἄρθρον μετὰ τὰς λέξεις: «ὁσάκις ἢ χρεῖα τὸ καλέσει» προσέθετε τὸ Πατριαρχεῖον: «νὰ ἔρχεται ἀκωλύτως μετὰ προηγουμένην κανονικὴν ἄδειαν τοῦ οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, ὡς ποιοῦσι καὶ αὐτοὶ οἱ Πατριάρχαι». Ἐπίσης εἰς τὸ τέλος τοῦ αὐτοῦ ἄρθρου προσετίθετο: «ὁσάκις δὲ συμπέσῃ νὰ τελέσῃ ἱεροπραξίαν, εἴτε ἐντός, εἴτε ἐκτός τοῦ Μετοχίου, ὀφείλει λαμβάνειν ἐκδοσιν τοῦ Πατριάρχου, κατὰ τοὺς κανόνας, ὅπερ πρόκειται καὶ αὐτὸς ὁ Ἱεροσολύμων καὶ οἱ ἄλλοι Πατριάρχαι, ὁσάκις ἐνδημοῦσιν ἐν Κωνσταντινουπόλει». Τροποποιοῦν τὸ ι' ἄρθρον τοῦ Σχεδίου τὸ Πατριαρχεῖον ἀφήρει τὰς ἐπαρχίας Βοδενῶν, Μογλενῶν, Πολυανῆς, Σκοπέων καὶ Στρομνίτης· τοὺς καζάδες Πρίστινας, Ἀχρίδος, τὸ βόρειον μέρος τῆς ἐπαρχίας Μελενίκου καὶ τὸν καζᾶν Νευροκόπου· τὰ παράλια χωρία

1. Δημ. Ἀριστάρχου, Τὸ Βουλγαρικὸν Ζήτημα καὶ αἱ πλεκτάναι τοῦ Παναυλισμοῦ. Τεύχ. Γ'. 103. 104. πρὸβλ. καὶ τεύχ. Β', σ. 8.

ἀπὸ Βάρνης μέχρι Κωνσταντίας, τῶν ἐπαρχιῶν Μεσημβρίας καὶ Ἀγγι-
άλου καὶ τὴν ἐπαρχίαν Σωζοαγαθουπόλεως μέχρι τοῦ Πύργου¹, τοὺς
καζάδες Τσιρμένι καὶ Τίτσι—Μουσταφᾶ-πασᾶ τῆς ἐπαρχίας Ἀδρια-
νουπόλεως, τὸν ναχιγιὲν Κόνους τῆς ἐπαρχίας Φιλιππουπόλεως καὶ τὰς
ἐνορίας Παναγίας καὶ Μαρασίου τῆς πόλεως.

Τὰς ἐξαιρέσεις ταύτας ἐδικαιολόγει τὸ Πατριαρχεῖον εἴτε διότι αἱ
ἐξαιρούμεναι ἐπαρχαί εὐρίσκοντο ἐν ἁρμονίᾳ καὶ σχέσει πρὸς τὸ Πα-
τριαρχεῖον, εἴτε διότι τὸ πλεῖστον ἦσαν μέρη καθαρῶς ἑλληνικὰ ἢ μι-
κτά. Περὶ τῶν δύο τελευταίων ἐνοριῶν παρετήρει τὸ Πατριαρχεῖον
ὅτι δὲν δύνανται νὰ περιληφθῶσιν ἐν τῷ θέματι τῆς Ἐξαρχίας, ἐπειδὴ
οἱ κανόνες² ἀπαγορεύουσι νὰ συνυπάρχωσι δύο ἐπίσκοποι εἰς μίαν καὶ
τὴν αὐτὴν πόλιν.—Τὸ Πατριαρχεῖον εἶναι πρόδηλον ὅτι ἠθέλησε διὰ
τῶν τροποποιήσεων τούτων νὰ θέσῃ τὰ πράγματα ἐντὸς κανονικοῦ
πλαίσιου· ἐν τῇ προσπαθείᾳ του δὲ πρὸς πραγμάτων ἐπὶ τέλους τῆς
ἐκκλησιαστικῆς εἰρήνης ἔφθασε μέχρι τοῦ κινδύνου παρεξηγήσεως νὰ
μεταχειρισθῇ ἐν τῇ διαρροθμίσει τῆς Ἐξαρχικῆς περιουχῆς τὴν γλῶσσαν
αὐτῶν τούτων τῶν ἀντιπάλων, καὶ ὡς ἐκεῖνοι ἰσχυρίζοντο ὅτι ὁ βουλ-
γαρικὸς λαός, ὁ μὴ θέλων τὰς Πατριαρχικὰς ἀρχὰς ἔδει νὰ γίνῃ ἀνε-
ξάρτητος ἀπὸ τοῦ Πατριαρχείου, οὕτω καὶ τὸ Πατριαρχεῖον, ἵνα κατα-
στήσῃ αὐτοὺς ἀναύδους, ἐδικαιολόγει ὅτι καὶ αἱ ἐπαρχαί—πάντως αἱ
μὴ περιλαμβανόμεναι ἐν τοῖς ὄρισις τῆς Βουλγαρίας—αἱ ἁρμονικῶς
πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον διάγουσαι ἔδει νὰ μὴ ἀποσπασθῶσι παρὰ τὴν
θέλησιν αὐτοῦ καὶ μάλιστα, ἀφοῦ διεμαρτυρήθησαν κατὰ μελετωμένης
προσαρτήσεως αὐτῶν εἰς τὴν Ἐξαρχίαν. Ὅμοίως ἐδικαιολογεῖτο καὶ
ἡ ἐξαίρεσις τῶν καθαρῶς ἑλληνικῶν πόλεων καὶ χωρίων, ἐφ' ὅσον
ἐδήλωσαν ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ δεχθῶσι τὴν νέαν ἄδικον ὑποταγὴν
αὐτῶν εἰς τὴν Ἐξαρχίαν. Παρὰ τὴν πατριαρχικὴν ὅμως ταύτην λογι-
κὴν καὶ φρασεολογίαν οἱ Βούλγαροι, διὰ τῶν ἰδίων ὄπλων ἤδη βαλλό-
μενοι, διετήρουν τὴν ἰδικὴν τῶν λογικῆν: τὸ Πατριαρχεῖον δὲν δικαιοῦ-
ται νὰ προτείνῃ λύσεις τοῦ ζητήματός των· εἶνε λελυμένον, ἡ δὲ
μόνη ἁρμοδία Κυβέρνησις πρέπει νὰ προβῇ εἰς τὴν ἐκδοσιν Διατάγ-
ματος. Οὕτω παρέκαμπτον ἅπαξ διὰ παντὸς τὰς πατριαρχικὰς ἀντιρ-
ρήσεις.—Ὁ Πατριάρχης καὶ ἡ Σύνοδος δὲν ἦσαν διατεθειμένοι νὰ
ἀποστείλωσι τὰς τροποποιήσεις ταύτας πρὸς τὴν Κυβέρνησιν, καθὼς

1. Ἐν τῷ Πατριαρχικῷ ἐγγράφῳ (Γεδεῶν, 125) γράφεται ἐσφαλμένως «μέ-
χρι τοῦ Πόργου». Πρβλ. *Ἀντίρρησην* σ. 154.

2. Ἴδε τὰς πατριαρχικὰς διορθώσεις καὶ παρατηρήσεις ἐν *Γεδεῶν*, σ.
121—125.

εἶχον εἰσηγηθῆ τὰ δύο ἑλληνικά μέλη τῆς Κυβερνητικῆς Ἐπιτροπῆς. Ἐμελέτησαν τὸ Σχέδιον αὐτῆς διὰ νὰ ἔχῃσι περὶ αὐτοῦ γνώμην μεμορφωμένην καί, τὸ πολὺ, νὰ διαφωτίσωσι τοὺς κοιμιστὰς ἰδιώτας τοῦ Σχεδίου. Τοῦτο καὶ ἔγεινε. Ἄλλ' οἱ δύο ἐκεῖνοι Ἕλληνες πρόκριτοι, πάντως ὑποσχεθέντες εἰς τὸν Μέγαν Βεζύρην ὅτι θὰ κατώρθουν νὰ θέσωσιν εἰς ἐπαφὴν μετ' αὐτοῦ τὸν Πατριάρχην καὶ νὰ καταστήσωσι τὸ κυβερνητικὸν Σχέδιον ἀντικείμενον ἐπισήμων συνδιαλέξεων, ἐξελιπάρουν ἐπιμόνως τὸν Πατριάρχην νὰ ἀνακοινώσῃ τὰς σκέψεις αὐτοῦ εἰς τὴν Κυβέρνησιν. Γρηγόριος ὁ ΣΤ' δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀνθέξῃ εἰς τὰς ἐπιμόνους παρακλήσεις καὶ τῇ 1 Ἰουνίου 1869, παραλαβὼν μεθ' ἑαυτοῦ καὶ δύο Συνοδικούς, μετέβη παρὰ τῷ μεγάλῳ Βεζύρῃ καὶ παρουσία καὶ τῶν Ἑλλήνων μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς διὰ ζώσης φωνῆς ἀνέπτυξεν αὐτῷ τὰ κείμενα τῶν ἱερῶν κανόνων, δι' οὓς δὲν ἠδύνατο νὰ γείνη παραδεκτὸν τὸ Σχέδιον. Ἄλλ' ὁ Βεζύρης εὔρε τὰς ἐνστάσεις καὶ διασαφήσεις τοῦ Πατριάρχου ὡς ἔσπερημένας βάσεως τὸ Σχέδιον, τοῦρκος αὐτός, εὔρισκε σύμφωνον πρὸς τοὺς ἱεροὺς κανόνας καὶ ἀβλαβὲς εἰς τὴν ὀρθόδοξον πίστιν. Διὸ καὶ «ἐὐγενῶς μὲν, σαφῶς δὲ καὶ στοργγύλως», ὡς γράφει ὁ Πατριάρχης, ἐδήλωσεν ὅτι ἡ Κυβέρνησις, εὔρισκομένη εἰς τὴν ἀδήριτον ἀνάγκην τοῦ νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τοὺς βουλγάρους νὰ ἀσκῶσι τὰ τῆς θρησκείας αὐτῶν καθὼς αὐτοὶ γνωρίζουσι καὶ θέλουσιν, ἐπιρρίπτει τὴν εὐθύνην τῶν συνεπειῶν εἰς τὸ Πατριαρχεῖον, καὶ οὐδὲ θὰ ἀξιῶσιν πλέον αὐτὸ ἀκροάσεως, ἂν τυχόν ποτε, εἰς τὸ ἐξῆς, ἤθελεν ἀποταθῆ εἰς τὴν Κυβέρνησιν, ἵνα προσκλαύσῃ περὶ ταραχῶν καὶ ἀκαταστασιῶν ἐν σχέσει πρὸς τοὺς Βουλγάρους!

Ταῦτα δέ, ἀφοῦ ἡ Κυβέρνησις παρουσιάζετο, ὡς ἰσχυρίζοντο τὰ δύο ἐκεῖνα ἑλληνικά μέλη τῆς ἀμαρτωλοῦ Ἐπιτροπῆς, ὅτι δὲν ἔδιδεν ἐπίσημον χαρακτῆρα εἰς τὰ τῆς Ἐπιτροπῆς ταύτης, ἀφοῦ καὶ τὸ Σχέδιον δὲν εἶχεν ἀποστείλει εἰς τὰ Πατριαρχεῖα ἐπισήμως διὰ μαζβατᾶ, κατὰ τὴν τάξιν, καὶ ἀφοῦ ἐξηκολούθει νὰ γράφῃ πρὸς τὸν Πατριάρχην ὅτι οὐδέποτε εἶχε σκοπὸν νὰ ἐπεμβαίη ἐπὶ ζητημάτων καθαρῶς ἐκκλησιαστικῶν ἢ νὰ προσβάλλῃ τὰ Πατριαρχικά προνόμια. Ἀντιῆπεν ὅμως μετὰ θάρρους καὶ ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος ὅτι ὑπεύθυνον τῆς καταστάσεως καὶ τῶν συνεπειῶν αὐτῆς πρέπει νὰ θεωρῆ οὐχὶ ἐκεῖνον ὅστις ἐδράζει τὰς ἀξιώσεις αὐτοῦ ἐπὶ τῶν κειμένων νόμων, ἐκκλησιαστικῶν καὶ πολιτικῶν, ἀλλὰ τὸν παραβάτην καὶ ἀθετητὴν αὐτῶν καὶ τὸν ἀναρχίαν διδάσκοντα. Ἄλλ' ὁ Τοῦρκος πολιτικὸς οὐκ ἐβούλετο συ-

νίεναι. Ἐτόνισεν ἀπροκαλύπτως εἰς τὸν Ἀνώτατον τῆς Ἐκκλησίας Ἄρχοντα ὅτι ὡς πρὸς τὸ βουλγαρικὸν ζήτημα τὸ Πατριαρχεῖον ὀφείλει εἰς τὸ ἐξῆς νὰ σκεφθῆ ὅχι τί θὰ πράξῃ, καθόσον ἡ λύσις αὐτοῦ κατὰ τοὺς λόθους τῶν Βουλγάρων εἶναι γεγονὸς τετελεσμένον, ἀλλὰ πῶς θὰ ἐξοικονομήσῃ ἐπὶ τὸ ἐκκλησιαστικώτερον τὰ ἤδη γενόμενα κατὰ τρόπον δηλαδὴ τοιοῦτον, ὥστε νὰ φαίνεται ὅσον τὸ δυνατὸν μικροτέρα ἡ βλάβη τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας. Οὐχ ἦττον ὁμοῦ ὁ Ἀσπὴ πασᾶς ἠθέλησε νὰ ἔχη καὶ γραπτῶς ὑπ' ὄψιν τὰς ἐνστάσεις τοῦ Πατριαρχείου περὶ τοῦ Σχεδίου τῆς Κυβερνητικῆς Ἐπιτροπῆς, ὁ δὲ Πατριάρχης ἀπέστειλεν εἰς αὐτὸν μετὰ τινὰς ἡμέρας τὰς γνωστὰς τροποποιήσεις μετὰ τοῦ κειμένου τῶν ἱερῶν κανόνων, πρὸς οὓς τὸ Σχέδιον προσέκρουε¹, διατηρῶν ἴσως, παρὰ τὴν δυσμενεστάτην συνέντευξιν, καὶ ἐλπίδας τινὰς. Ἀνάλογα δὲ πρὸς τὴν τηρηθεῖσαν κατὰ τὴν μνημονευθεῖσαν συνέντευξιν γλῶσσαν τοῦ Βεζύρου ἦσαν τὰ ἔργα τῶν Βουλγάρων. Ἀντιθέτως πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον, τὸ ὁποῖον εὗρισκε τὸ Σχέδιον ἀντικανονικὸν καὶ ὑπερβολικὸν κατὰ τὴν ἑδαφικὴν ἔκτασιν, οἱ ἐν Ὁρτάκιοι ἀρχηγέται τῆς βουλγαρικῆς ἀνταρσίας εὗρισκον αὐτὸ ἀνεπαρκές. Καὶ διὰ νὰ ἐκβιάσωσι τὴν Κυβέρνησιν, ἢ μᾶλλον σκηνοθετικῶς δρῶντες πρὸς δικαιολογίαν τῶν μελετωμένων κυβερνητικῶν μέτρων, ἐπεδόθησαν εἰς ὑποκινήσεις ἐναντίον τῶν κανονικῶν ἀρχιερέων ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ ἵνα παρουσιάσωσιν, εἰς πείσμα τοῦ Πατριαρχείου, ὅτι καὶ αἱ ἐν ταῖς χώραις ταύταις ἐπαρχίαι ἀποτινάσσουσι τὸν πατριαρχικὸν ζυγόν. Ἐκάλουν δὲ τὴν Κυβέρνησιν νὰ ἐκδώσῃ ἀπαξ διὰ παντὸς Σουλτανικὸν Φιρμάνιον ἰδρύσεως ἀνεξαρτήτου Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας, ζητοῦντες μάλιστα νὰ περιληφθῆ ἐν αὐτῷ διάταξις, ἵνα δύνανται ἐλευθέρως νὰ προσέρχωνται εἰς τὴν βουλγαρικὴν Ἐκκλησίαν ὅσοι θὰ ἐξέφραζον παρομοίαν ἐπιθυμίαν². Οὕτως ἡ βουλγαρικὴ ἔρις περίστατο καὶ πάλιν εἰς σημεῖον ὀξύτατον. Ἡ ὀξύτης αὐτοῦ ἀντανακλάται καὶ ἀπὸ τῶν στηλῶν τοῦ Τύπου, ἐν τῷ ὁποίῳ σφοδρὰ διεξάγεται ἀρθρογραφία περὶ τῆς οὐσίας, τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῶν ἀπωτέρων σκοπῶν τῆς βουλγαριστικῆς κινήσεως.

Ἡ συζήτησις διεξάγεται ἄνευ ἐπιφυλάξεων περὶ τῶν μεγάλων ἐθνικῶν ὀνείρων ἑκατέρας τῶν παρατάξεων, ἐρευνᾶται ἡ πολιτικὴ τοῦ βουλγαρικοῦ ζητήματος ὄψις, ἰδιαίτατα δὲ γίνεται ὁ λόγος περὶ τοῦ ἐθνολογικοῦ χαρακτῆρος καὶ τοῦ δικαιώματος τῆς κυριότητος ἐπὶ τῆς

1. Καὶ τὰ κείμενα τῶν ἱερῶν τούτων κανόνων ἴδε ἐν *Γεδεών*, σ. 121—125.

2. *Γεδεών*, σ. 292.

Μακεδονίας καὶ Θράκης. Ὁ προεξάρχων ἐν τῇ συζητήσει ταύτῃ «Νεολόγος», ὅστις διὰ τῆς σοβαρᾶς αὐτοῦ ἀρθρογραφίας ἦτο σκόλοψ τῇ σαρκὶ τῶν ἀντιφρονούντων, ἔγραφεν ἀπροκαλύπτως ὅτι τὸ βουλγαρικὸν ζήτημα εἶναι πτυχὴ τοῦ πανσλαβιστικοῦ προγράμματος, καὶ ἀποβλέπει ἵνα διὰ τῆς Ἐκκλησίας ἐπεκταθῇ ἡ πανσλαβιστικὴ ἐπιρροή, ὅτι οἱ βούλγαροι εἶναι πανσλαβισταί, ὄργανα τῆς Ρωσικῆς πολιτικῆς, ἣτις ὑπεκκαίει ὑπόυλως τὰ πάθη μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων καὶ σλαβικοῦ ἐν γένει κόσμου καὶ ἐκάλει τοὺς πάντας, καὶ τὴν Εὐρώπην αὐτήν, εἰς ἀντιπανσλαβιστικὴν σταυροφορίαν. Ἀπ' ἐναντίας ἡ βουλγαρικὴ δημοσιογραφικὴ παράταξις διετείνετο ὅτι οἱ Βούλγαροι εἶναι ἐχθροὶ τῆς Ρωσσίας, ὅτι εἶναι ἀφωσιωμένοι μόνον εἰς τὴν Τουρκικὴν Κυβέρνησιν καὶ ὅτι ὄχι οἱ Βούλγαροι, ἀλλ' οἱ Ἕλληνες ὑπῆρξαν καὶ ὑπάρχουσι μέχρις ὥρας τὰ «χαϊδεμένα παιδιὰ» τῆς Ρωσσίας, τῆς ὁποίας καὶ εἶναι τυφλὰ ὄργανα. Καὶ ἔφερον τοῦ ἰσχυρισμοῦ τούτου, ἰσχυρισμοῦ δυστυχῶς κυκλοφοροῦντος εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν κοινὴν γνώμην, ἀπόδειξιν τὴν Ρωσικὴν προστασίαν ἐν τῷ Κρητικῷ ζητήματι. Οὕτως ἡ Ρωσικὴ πολιτικὴ ἦτο ὑπὸ τὴν δημοσιογραφικὴν κρίσιν, καὶ οἱ μὲν καὶ οἱ δέ, οὕτως ἢ ἄλλως, ἐνοχοποιοῦν αὐτήν. Ὁ «Νεολόγος» διεσάλπιζεν ὅτι ἡ Ρωσσία ἦτο ἐχθρὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ζητοῦσα νὰ ἐκμεταλλεῖται τὰ δεινοπαθήματα τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, ἵνα ἀποκομίξῃ ἴδια ὠφέλη· ὅτι ἡ πρώτη τοῦ βουλγαρικοῦ ζητήματος ὄθησις ἐδόθη ἐκ Ρωσίας εἴτε διὰ τῶν πρακτόρων αὐτῆς, εἴτε διὰ βουλγαροπαίδων σπουδαστῶν· ὅτι ἡ Ρωσσία, καταδικάζουσα ἐν τῷ φανερῷ τοὺς πανσλαβιστὰς καὶ ὑπερασπιζομένη τὰ Πατριαρχεῖα πράττει τοῦτο πρὸς τὸ θεαθῆναι, διότι γνωρίζει ὅτι ἂν κηρυχθῇ ἀναφανδὸν ὑπὲρ τῶν Βουλγάρων θὰ εὖρη ἀντιμετώπους καὶ τὴν Κυβέρνησιν τῆς Τουρκίας καὶ τὰς Δυτικὰς Δυνάμεις· ὅτι ὑποστηρίζουσα τὰ Πατριαρχεῖα καὶ ὑποστηρίξασα τοὺς Ἕλληνας ἐν τῷ Κρητικῷ ζητήματι ἐνοχοποιεῖ τοὺς Ἕλληνας παρὰ τοῖς Τούρκοις. Καθήηπτετο δὲ καὶ τῶν Βουλγάρων, οὓς παρίστα «ὡς ὄνειρώττοντας τὸν πανσλαβισμὸν καὶ πρὸς τοῦτο ἀναρριπίζοντας τὰ πάθη Ἑλλήνων καὶ Τούρκων», ἐνῶ αὐτοὶ παρουσιάζουσιν ἑαυτοὺς θύματα. Ὁ «Νεολόγος» ἐδείκνυεν εἰς αὐτοὺς ὅτι φαινόμενοι ὅτι δὲν εἶναι προστατευόμενοι τῆς Ρωσσίας ὑβρίζουσιν αὐτήν καὶ ὅτι προσφεύγοντες εἰς τὴν Δύσιν ἀποβλέπουσι νὰ συγκαλύψωσι τὰς τάσεις τοῦ πανσλαβισμοῦ πρὸς κατάκτησιν ἀπάσης τῆς Ἀνατολῆς ὑπὸ τὸ πρόσχημα ἐκκλησιαστικῆς αὐτονομίας¹. Ὁ

1. «Νεολόγος» Κων/πόλεως, 1869, ἀριθ. 469. 471. 479.

Courrier d' Orient καὶ ὁ Levant Herald, ξενόγλωσσα δημοσιογραφικὰ βήματα τῆς βουλγαρικῆς παρατάξεως ἐδημοσίευσαν ἀπαντητικὰ ἄρθρα, ἐν οἷς οἱ ὑπὸ ψευδώνυμα κρυπτόμενοι Ρῶσοι διπλωμάται ἢ παπικοὶ προπαγανδισταὶ ἔγραψαν ὅτι «οἱ Ἕλληνες ἤρξαντο νὰ καταφεύγωσιν εἰς ἀνδρῶν καὶ αἰσχρὰς προδοσίας, ὅπως βλάψωσι τοὺς Βουλγάρους» καὶ ὅτι τὸ Βουλγαρικὸν ἐν Ρουμανίᾳ Κομιτάτον σύκειται ἐκ περισσοτέρων Ἑλλήνων παρὰ Βουλγάρων. Ὁ Levant Herald ἀπέκρουε τοὺς ἑλληνικοὺς ἰσχυρισμοὺς ὅτι ἡ Ρωσσία ἔχει τάσεις κατακτήσεως καὶ αὐτῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἰσχυρίζετο ὅτι ἡ Ρωσσία ἔχει καθαρῶς προστατευτικοὺς σκοποὺς ἐκ λόγων θρησκευτικῆς φιλοτιμίας καὶ ὄχι κατακτητικῶν καὶ ὅτι ἡ Κωνσταντινούπολις εἶναι ἀνωφελής, ἂν μὴ καὶ βλαβερὰ, εἰς τὴν Ρωσσίαν, ἂν κατεκτάτο τυχὸν ὑπ' αὐτῆς. Ἡρίθμει δὲ εὐεργετήματα τῆς Ρωσσίας πρὸς τὴν Ἑλλάδα, ἐν οἷς καὶ αὐτὴν τὴν ὑπαρξὴν αὐτῆς ὡς κράτους ἀνεξαρτήτου, ἀλλ' ὁ «Νεολόγος» ἀπεδείκνυε τὸ ὑπερόβουλον τῆς Ρωσσικῆς πολιτικῆς, ὑπενθυμίζων τὰς ἐπὶ Αἰκατιρίνης ἑλληνικὰς ἐπαναστάσεις καὶ διεβεβαίωσεν ὅτι «μεταξὺ τυραννικοῦ καὶ κατακτητικοῦ πανσλαβισμού καὶ τοῦ Ἑλληνισμού ὑπάρχει ἄβυσσος ἰδεῶν, συμφερόντων καὶ αἰσθημάτων»¹. Οἱ Βουλγαριστὰὶ δημοσιογράφοι, ἀποκρούοντες τὴν αἰτίαν τῶν Ἑλλήνων ὅτι τὸ βουλγαρικὸν ζήτημα εἶναι πολιτικὸν πυροτέχνημα, ἀπῆλθον ὅτι οὐδεμίαν σχέσιν ἔχουσι πρὸς τὴν Ρωσσίαν, ἣτις μισεῖ τοὺς Βουλγάρους· ἀλλ' ἀπλούστατα ἐξηγέρθησαν κατὰ τοῦ Φαναριωτικοῦ Κλήρου, τοῦ αἰτίου τῆς ἐνδείας καὶ τῆς ἀμαθείας τοῦ βουλγαρικοῦ λαοῦ. Μόνον μεταξὺ Τούρκων καὶ Βουλγάρων ὑπάρχει κοινότης συμφερόντων, ἔγραφετο ἐν τῷ Courrier d' Orient. Καὶ σιροφόμενοι κατὰ τοῦ πανσλαβισμού ἔλεγον πρὸς τοὺς Ἕλληνας: «λέγετε ὅτι εἴμεθα ἀφωσιωμένοι εἰς τὸν πανσλαβισμόν, ἀλλὰ γνωρίσατε ὅτι ἀγαπῶμεν λίαν τὴν ζωὴν ἡμῶν, ὅπως μὴ προτιμήσωμεν τὴν αὐτοκτονίαν... Ἐὰν δὲν ἐπαύσαμεν βιάζοντες τὴν Κυβέρνησιν ὅπως χορηγήσῃ, ὅσον τάχιον, τοῖς Βουλγαροῖς τὰ ἐκκλησιαστικὰ αὐτῶν δίκαια, ἐπράξαμεν τοῦτο, διότι ἐγνωρίζομεν πόσον ἡ διαψευδομένη προσδοκία εἶναι γόνιμος εἰς κακὰς συμβουλάς (ἐννοεῖται τῆς Ρωσσίας), διότι ἐφοβούμεθα μὴ αἰ ἐλπίδες τῶν ἡμετέρων λαῶν, ἀπωσθεῖσαι, στραφῶσι πρὸς τὸν πανσλαβισμόν»², ἐνῶ, ἐξηκολούθει ὁ βουλγαριστὴς ἀρθρογράφος, καὶ τὸ νὰ ἐπιτρέπῃ ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις νὰ διδάσκωνται εἰς τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα τῆς Μακεδονίας ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ ἡ ἑλληνικὴ ἱστορία ἀντίκειται πρὸς τὰ συμφέροντα τῆς Τουρκικῆς Αὐτοκρατορίας⁴.

(Συνεχίζεται)

ΑΡΧΙΜ. ΕΜΜ. ΚΑΡΠΑΘΙΟΣ

1. Παρὰ «Νεολόγῳ» ἀριθ. 479.

2 «Νεολόγος», 484.

3. Αὐτόθι 485.

4. Ἐνθ' ἄν.